

TÜRK HALK GELENEĞİNDEKİ DOĞUM SONRASI UYGULAMALARA BİR ÖRNEK: "TUZLAMA"*

An Example for The After Birth Traditions in
Turkish Folklore: Salting The Baby

Exemple sur les pratiques post-natales dans la tradition
populaire turque: "Tuzlama" (bain de sel)

Dr. Mehmet AÇA**

ÖZET

Türk halk geleneğinde, hayatın başlangıcı anlamına gelen doğum etrafında, pek çok inanış ve uygulama meydana getirilmiştir. Bu uygulamalardan birisi de "tuzlama"dır. Bu bildiride ele alınan "tuzlama" işlemi, yeni doğan bir çocuğun gelecekte sağlıklı bir yetişkin haline gelmesini sağlamamak amacıyla ortaya çıkarılmıştır ve Türk Dünyası bağlamında geniş bir uygulama alanına sahiptir.

Bildiride, öncelikle "tuzlama" işleminin Anadolu ve diğer Türk bölgelerinde hangi şekillerde uygulanmakta olduğuna örnekler verilmiş ve daha sonra da Türk topluluklarının tuzlamaya yüklemiş oldukları temel fonksiyonlar sırasıyla ele alınmıştır. "Tuzlama" işleminin kökeninde büyü ya da sihir kavramlarının dışında başka kavramların yatıp yatmadığı da araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Tuz, doğum, gelenek, uygulama.

ABSTRACT

In Turkish folk tradition, around the "birth" which means "the beginning of the life" so many belief and practice were built up. One of these practices is "tuzlama". "Tuzlama" practice which is handled in this paper was arisen for making a child "who is new born" more and more healthy adult. This practice is very popular around Turkish World.

In this paper, some examples are given about "how this practice are used" in Anatolia and other Turkish places. Then, the base functions which are loaded to "tuzlama" by Turkish people are handled. If there were other concepts out of magic in "tuzlama" practice is researched.

Key Words

Salt, birth, tradition, practice.

İnsan hayatının başlangıcı anlamına gelen doğum etrafında geliştirilmiş olan inanma ve pratikler, tıpkı diğer alanlarda olduğu gibi, insanın geleceğine yönelik tedbirleri içermektedir ve Türk inanış-düşünüş sistemleri içinde önemli bir yere sahiptir. Doğum ve evlilik sürecinde alınan dinsel, büyüsel ve geleneksel tedbirler, insanın dünyevî geleceğini etkilemeye yönelik bir anlam ta-

şırken, kişinin fâni olan dünyadan geçek ya da ebedî âleme geçişi anlamına gelen ölüm çerçevesinde yapılan dinsel, büyüsel ve geleneksel işlemler de onun uhrevî âlemdeki geleceğini, ya da kaderini yönlendirme amacına yöneliktir. Sözün kısası, insan hayatının başlangıcı anlamına gelen doğum ile ebedî âleme geçiş anlamına gelen ölüm arasında oluşturulan bütün dinsel, büyüsel, gele-

* Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

neksel işlemler, kişi oğlunun geleceğini olumlu ya da olumsuz bir şekilde yönlendirme amacını taşımaktadır. Bu bildiri- de, doğum kavramı çerçevesinde dünya- ya merhaba diyen kişi oğlunun geleceğini yönlendirme, onun sağlıklı bir hayat sürmesi amacına yönelik olarak gerçek- leştirilen işlemlerden *tuzlama* üzerinde durulacak, bu geleneğin Türk dünyası genelinde hangi amaçlarla ve hangi şe- killerde sürdürüldüğü tespit edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye Türklerindeki doğumla il- gili inanışlarla pratikler üzerinde, Or- han Acıpayamlı (Acıpayamlı 1974.), Per- tev Naili Boratav (Boratav 1994: 143- 156.) gibi araştırmacılarca daha önce du- rulmuş ve bu inanış ve uygulamalar ara- sında *tuzlamaya* da yer verilmiştir. Tuz- lama geleneği ile ilgili değerlendirmele- rimizi yaparken bu konu üzerinde biz- den önce yapılmış olan çalışmalardan da sık sık yararlanacağız.

Tuzlama, en kısa tanımıyla, yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanması ya da vücudunun doğrudan tuzla ovulması anlamına gelmektedir. Türklerin yaşadığı pek çok bölgede görülebilen bu uygu- lama ya da pratiğin daha iyi anlaşılabil- mesi için tuza insan hayatıyla ilgili he- men her pratikte rastlandığını göz önün- de tutmak gerekmektedir. Halk deyimle- rinde, atasözlerinde, masal gibi halk an- latmalarında da yoğun bir şekilde izle- nibilen tuz (Elçin 1988: 373-379), Türk halk inanışında, taş, ağaç, su gibi, tek başına kült mertebesine ulaşamamış ol- makla birlikte daha çok büyüye, bereke- te, uğura yönelik bir anlam yüklenmiş- tir. Değerli araştırmacı Orhan Acıpayam-

lı'nın da belirttiği üzere, tuzun girmediği halk pratiği yok gibidir. Tuz, daha anne karnındaki çocuğun cinsiyetinin tayin edilmesine yönelik uygulamalarda kar- şımıza çıkmaya başlamaştır: *Hamile- nin başına veya vücudunun başka bir kısmına haberi olmadan tuz konur. Ha- mile ilk olarak elini burnuna (Kastamo- nu, Ordu, Antep, İstanbul, Denizli) götü- rürse çocuk oğlan, ağzına (Ordu) yahut vücudunun başka tarafına (Antep, Kas- tamonu) götürürse kız olacaktır* (Acıpa- yamlı 1973: 32.). Tuz, yukarıda da belir- tildiği gibi, Türk halk inanışında uğur, bereket, nazar kavramlarıyla iç içe gir- miş bir nesnedir. Pertev Naili Boratav, bir yeni eve ilk girilirken, ilk götürülme- si gereken nesnelere tuz ile ekmek oldu- ğunu hatırlatarak tuzun uğur, bereket ve nazar kavramlarıyla olan iç içeliğine dikkat çekmektedir (Boratav 1994: 152). Tuzun nazarla olan ilişkisine bir örneği Ali Çelik, Giresun bölgesinden aktar- maktadır: *Çocuk doğar doğmaz kem göz- lerden ve nazardan korunmak için ateşin üzerinde tuz çatırdatılarak üç kez dön- dürülür* (Çelik 1999: 303.). Bütün bu ör- nekler, tuzun yukarıda zikrettiğimiz *kült* kavramı çerçevesinde, tek başına değil; ama, taş, toprak ve su kültleriyle bağlantılı bir şekilde değerlendirilebile- ceği ihtimalini akla getirmektedir¹. Nite- kim, tuzlamanın daha çok suyla birlikte gerçekleştirilmesi de onun su kültüyle olan bağlantısını tespit etmek bakımın- dan önemli olsa gerektir. Batı'da yapılan bazı araştırmalarda da tuzun sihirsel anlamı üzerinde durulmuş, hatta Şeytan kovma törenlerinde dahi ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Nesnelere sembolik

anlamları üzerinde yoğunlaşmış olan kimi Batılı araştırmacılar da tuz ile sperm arasında bir bağlantı kurmuşlardır: Jones'un "Tuzun Folklor ve Batıl-İnançtaki Simgesel Önemi" üzerine hazırladığı uzun tez, tuzun halk kafasında sihirli özelliklere sahip olduğuna ait kanıt getirir; örneğin şeytan kovmak için tuz kullanılan dinsel törenler gibi. Jones, yaşam verici beyaz tuzun semen'in [sperm] simgesi olduğu ve bunun "erkeğin aktif döleyiciliğini temsil ettiği" sonucuna varır (Dorson 1984: 37; Çobanoğlu 1999: 142.).

Tuzun Türk ve Batı geleneklerindeki bu genel görünümünü kısaca ele aldıktan sonra tuzlama geleneğinin Anadolu ve Anadolu dışındaki Türkler arasındaki yansımalarına örnekler vermeye çalışacağız. Aşağıda sıralayacağımız örneklerde, tuzlama işleminin hangi zamanlarda, ne şekillerde yapıldığı sorularına da cevaplar verilmektedir. Muhtelif Türk topluluklarının tuzlamayı hangi amaçlarla yaptıklarına dair tespitler ise yine aynı örneklerle dayanılarak biraz daha ileride aktarılmaya çalışılacaktır.

Güney Türkmen oymakları arasında geziler yaparak çok önemli gözlemler yapmış olan merhum Ali Rıza Yalman (Yalgın), **Cenupta Türkmen Oymakları** adlı son derece önemli eserinde, Bulgar Dağı Yörükleri arasındaki doğum sonrası uygulamaları şu şekilde anlatmaktadır: *Çocuk doğunca: 1. Tuzlanır (kokmaması içinmiş), 2. Murt (Mersin) yapraklarına sarılır, 3. Kokulu tombulak (patatese benzer bir çeşit bitki) kökü döğülür ve toz edilir, çocuk kırk gün tombulaklı bir suda çimdilir, yunulur ve ko-*

kulu tombulağın tozu üstüne serilir (Pudra yerine geçer). 4. *Çocuk kırk gün yıkandıktan sonra vücuduna bal sürülür ve bundan sonra iyice elenmiş ak toprak tozuyla kundaklanır.* 5. *Kundak çocuğu oldukça fazla sıkar (zaten sıkı kundaklamak âdettir.) Anasının sırtına konur. Anası çocuğu ile birlikte her işini kusursuz görür.* 6. *Aşiret lohusaları çocuk doğurduktan sonra bir haftadan fazla dinlenmez. Hatta çoğu lohusalar ilk günden sonra iş görmeye başlar. (Süt sağar, oğlak toplar, ıstar dukur, yoğurt çalar, yemek yapar.)* (Yalman [Yalgın] 1993: 256.). Yapılan alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Bulgar Dağı Yörükleri arasında çocuğun doğumundan sonra gerçekleştirilen uygulamaların başında tuzlama gelmektedir.

1930 ve 1940'lı yıllarda *Halk Evleri* bünyesinde yapılan folklor derleme çalışmalarında akla gelen ilk isimlerden olan Mehmet Halit Bayrı, **Halk Âdetleri ve İnanmaları** adlı eserinde Balıkesir yöresindeki doğumla ilgili âdet ve inanmalara da yer vermiştir (Bayrı'nın Anadolu Türkleri arasından derlenen folklor bilgilerini aktardığı pek çok yazısı, başlangıçta *Türk Halk Bilgisi Derneği* tarafından çıkarılan, daha sonraları ise *Eminönü Halk Evi* tarafından yayımı sürdürülen ve Türk folklorcularının en önemli kaynaklarından olan **Halk Bilgisi Haberleri** adlı derginin muhtelif sayılarında yayımlanmıştır.). Bayrı, Balıkesir'de çocuk doğar doğmaz ilk yapılan işin eski ve paslı bir çakı veya ustura ile ebe tarafından çocuğun göbeğinin kesilmesi olduğunu belirterek göbek kesme işlemini çocuğun sıcak su ile yıkanması

nın takip ettiğini yazmaktadır. Araştırmacı, yıkanırken çocuğun ileride zengin olması için suyun içine gümüş para ve adaleleri kuvvetli olması için de tuz atıldığına dikkat çekmektedir (Bayrı 1939: 74.). Bayrı'nın verdiği bilgilerden de anlaşıldığı üzere Balıkesir yöresinde de tıpkı Bulgar Dağı Yörükleri arasında da olduğu gibi, doğum sonrası yapılan işlemlerin başında göbek kesme ve yıkama gelmektedir. Çocuk yıkanırken de suyun içine gümüş paranın yanı sıra tuz da ilave edilmektedir. Burada, tuzlama bağimsız bir şekilde değil de yıkama işlemi sırasında suyla birlikte ortaya çıkmaktadır.

Acıpayamlı, doğumla ilgili âdet ve inanmaların etnolojik etüdünü yaptığı **Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü** adlı değerli çalışmasında, Anadolu Türkleri arasında tuzlama işleminin ya çocuk doğar doğmaz, ya göbeği kesildikten sonra ya da yıkandıktan ve kurban kesildikten sonra gerçekleştirildiğini bildirmektedir. Araştırmacı, tuzlamanın yeni doğan bebeğin vücuduna tek başına ince tuz ya da bal, şeker ve tuz karışımının sürülmesi ve suya tuz karıştırılarak tuzlu suyla yıkanması şeklinde yapıldığını yazmaktadır (Acıpayamlı 1974: 56.).

Türk folklor araştırmalarının önde gelen isimlerinden olan merhum Pertev Naili Boratav, Türk folkloru cep kitabı olarak tanımlayabileceğimiz **100 Soruda Türk Folkloru** adlı kitabında, tuzlamanın göbek kesimi ve ad koyma işlemlerinden sonra yapıldığını belirtmektedir. Boratav, Anadolu'nun bazı bölgelerinde çocuğun vücuduna tuz serpilerek

kısa bir süre öylece bekletildikten sonra suyla yıkandığını ya da önce tuzlu suyla daha sonra da duru suyla yıkandığını, yani, durulandığını yazmaktadır (Boratav 1994: 152.).

Tuzlama geleneğinin Anadolu Türkleri arasındaki görünümüne son örneği, Ali Çelik'in **Trabzon-Şal pazarı Çepni Kültürü** adlı çalışmasında yer alan bilgilere dayanarak vereceğiz. Şal pazarı'nda, çocuğun hem ağzı hem de bütün vücudu tuzlu suyla yıkanmaktadır. Araştırmacının derleme yaptığı bir başka kaynak şahıs da Şal pazarı'nda çocuğun ilk gün önce normal suyla daha sonra da tuzlu suyla yıkandığını, bu işlemin üç gün boyunca devam ettiğini söylemiştir (Çelik 1999: 301-302).

Türkiye sahası ile ilgili bu örnekleri aktardıktan sonra, diğer bazı Türk toplulukları arasında tuzlama işleminin hangi dönemlerde ve nasıl gerçekleştirildiğini açıklayan örnekleri sıralamak yerinde olacaktır. Verilecek örnekler, tuzlama işleminin bütün Türklerin ortak bir geleneği olduğunu bir kez daha ortaya koymaya yarayacaktır.

Kıbrıs, Dobruca, Gagavuz ve Türkistan Türklerine geçmeden önce vaktiyle çeşitli nedenlerle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan ve hayatlarını burada sürdürmekte olan Türkiyeli Kazak Türkleri arasındaki tuzlama geleneğinin görünümünü merhum Mehmet Eröz'ün **Yörükler** adlı eserinden yola çıkarak aktarmaya çalışacağız. Eröz, Anadolu'daki Yörük aşiretlerinin gelenek ve inanışlarını Türk dünyası genelinde karşılaştırmalı bir şekilde incelerken doğumla ilgili inanış ve uygulamalara da

değmektedir. Eröz, bu değinmeleri sırasında, Yörük aşiretleri arasında bebeğin doğumdan sonraki ikinci günde tuzlu suyla yıkandığını, aynı işlemin Türkiye'de yaşayan Kazak Türkleri arasında da yapıldığını ve Kazak Türklerinin çocuğu, doğumdan sonra kırk gün boyunca tuzlu suyla yıkadıklarını yazmaktadır (Eröz 1991: 57-59.).

Fethinden sonra Anadolu'dan götürülen Türk aşiretleriyle Türkleştirilen ve günümüzde de Türk kalma mücadelesi veren Kıbrıs'taki soydaşlarımız arasında da tuzlama geleneğinin canlı bir şekilde yaşatıldığını görmekteyiz. Kıbrıs Türklerinin doğum, evlenme ve ölümle ilgili âdet ve inanışları üzerine bir çalışma hazırlamış olan Hüray Maer, yeni doğum yapan kadının evine gelen komşu kadınların yanlarında biraz tuz, şeker ve zeytinyağı getirdiklerini ve bunları ebeye teslim ettiklerini yazmaktadır. Getirilen bu nesnelere karıştırılmakta ve ebe tarafından bebeğin başı hariç vücudunun her tarafına sürülmektedir. Şeker, zeytinyağı karışımı tuzla tuzlanan bebeğe bir de *duz göyneği* hazırlanıp giydirilmektedir (Mear 1992: 32.).

Dobruca Türkleri arasında da bebek sağlığı için son derece önemli olduğuna inanılan tuzlamanın mutlaka yapıldığı tespit edilmiştir. Dobruca Türklerinin doğum ve enlenme gelenekleri üzerine mukayeseli bir araştırma yapmış olan Mehmet Naci Önal, ilgili çalışmasında, yeni doğan çocuğun tuzlu suyla yıkanmasının yanı sıra yumurta sarısı ile şeker karışımı suyla da yıkandığına dikkat çekmektedir (Önal 1998: 43.). Tuzlu

suyun dışında diğer karışımlarla da bebeği yıkama âdeti hem Anadolu hem de diğer Türk bölgeleri için de söz konusudur. Nitekim, biraz aşağıda Kazak Türklerinden söz edilirken bu husus üzerinde yine durulacaktır.

Eski Türk dini ile Hıristiyanlığın sentezi olan bir inanç sistemine mensup olan Gagavuz Türklerinde, tuzlama işlemi genellikle köy babası tarafından yapılmaktadır. Köy babası bebeği tuzlu suda yıkamakta ve suyu bir meyve ağacının dibine dökmektedir (Yoloğlu 1999: 86.).

Hüseyin Namık [Orkun], **Türk Dünyası** adını taşıyan son derece önemli kitabında, Türkistan Türklerinin geleneklerinden söz ederken doğrudan bir boy adı zikretmeksizin doğum sonrası pratiklerinden olan *tuzlamanın* Türkistan Türklerindeki görünümüne örnek verir: *Yeni doğan çocuğun suyuna altın veya gümüş para atarak yıkarlar. Sonra yüzü meydanda kalmak şartile bezlere sarılır. Üç gün annesinin yanında yatar; dördüncü günü beşiğe konur. Çocuk hergün tuzlu suda yıkanır; oynak yerlerine yağ sürülür. Kırk gün sonra çocuğu sardıkları deriyi köpeklere atarlar yahut büküklerin ağırlarını dindirmek için ilaç mekâmında kullanırlar* ([Orkun] 1932: 122.).

Kırgız Türklerinde, tuzlama işlemi bebeğin göbeğinin kesiminden sonra gerçekleştirilmektedir. Tuzlu suda yıkanan bebek, daha önce bir köpeğin üstüne örtülen ve *itköynök* adı verilen bir beze sarılmaktadır. Bundan amaç, çocuğun uzun ömürlü ve sağlıklı olmasını sağlamaktır (Erdem 2000: 220.).

Tuzlamanın Türk toplulukları arasında hangi zamanlarda ve ne şekilde yapıldığına dair son bir örneği bizzat kendi derlemelerimize dayanarak vermeye çalışacağız. Kazakistan Türklerinden Dokuz Eylül Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi yirmi beş yaşındaki Murat İbragimov, araştırmalarımız sırasında bize Kazak Türkleri arasında bebeğin doğduktan sonra arka arkaya dört gün boyunca dört kez yıkandığını bildirmiştir. Bebek, birinci gün sabunla, ikinci gün sadece su ile, üçüncü gün tuzlu su ile, dördüncü gün ise papatya suyu ile yıkanmaktadır. Yıkama işlemi sadece bu dört günle sınırlı değildir ve bir yıl boyunca devam etmektedir. Verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Kazakistan'da yaşayan Kazak Türkleri arasında tuzlu su ile yıkama, yani, tuzlama işlemi bebeğin doğumunun ikinci günü yapılmaktadır.

Yukarıda hangi zamanlarda ve ne şekillerde yapıldığını anlatan örneklere verdiğimiz tuzlama işleminin neden yapılmakta olduğu sorusu bazı araştırmacıların zihnini meşgul etmişse de bu konuyla ilgili ileri sürülen görüşler genelde geleneği sürdürenlerin bu husus üzerindeki yorumlarından ibarettir. Araştırmacılar arasından Orhan Acıpayamalı ile Pertev Naili Boratav, tuzlamanın büyüklük yönü üzerinde durmuşlardır. Acıpayamalı, halkın bu işlemi çocuğun kokmaması, terlememesi, pişkin vücutlu ve kibirsiz olması için yapıldığını söylediğini; ama, bunun asıl sebebinin başka olduğunu belirterek bu hususta şunları yazmaktadır: *Kanaatımızca asıl sebep başkadır. Tuz, kendisinde majik kudret bulunan sayılı*

maddelerden biridir (...) Yeni doğan çocuğun tuzlanması suretiyle daha sonra yapılacak pratiklerin işleyişini temin etmek maksadıyla hâkim olduğuna kaniyiz (Temas) (Acıpayamalı 1974: 115-116.).

Boratav da tıpkı Acıpayamalı gibi, tuzlamanın büyüklük bir işlem olduğuna dikkat çekmekte ve şunları kaydetmektedir: *Tuzlamayı, halk geleneği, çocuğun teri, nefesi kokmasını diye önceden alınmış bir "sağlık" tedbiri diye niteliyor; ama bunun büyüklük bir işlem olduğunda şüphe yoktur (Boratav 1994: 152.).* Gerek Acıpayamalı ve gerekse Boratav, tuzlamanın daha çok büyüklük (sihrî) bir işlem olduğuna dikkat çekmişler; ama, tuzlamanın büyüklük yönü hakkında ayrıntılı ve doyurucu bilgiler ortaya koymamışlardır.

Bulgar Dağı Yörükleri'nin doğum âdetleri hakkında bilgi veren Ali Rıza Yalman (Yalgın), bir yandan tuzlamanın çocuğun kokmaması için yapıldığını kaydederken diğer yandan da çocuğun murt (mersin) yapraklarına sarıldığından, kokulu tombulak kökünün dövülüp toz edildikten sonra çocuğun kırk gün boyunca tombulaklı suda yıkandığından, kokulu tombulak tozunun üstüne pudra niyetine serildiğinden, kırk gün boyunca yıkanan çocuğun vücuduna bal sürülüp iyice elenmiş ak toprak tozuyla kundaklandığından bahsetmektedir. Araştırmacının tuzlamanın yanında bahsettiği bütün bu pratiklerde tuzdan sonra bal, bazı bitkiler ve toprak ön plana çıkmaktadır. Verilen bilgileri, her ne kadar *büyük* kavramı çerçevesinde düşünmek mümkün ise de bütün bunların çocuğun vücut

sağlığına yönelik işlemler olduğuna hükmetmek çok daha gerçekçi olsa gerektir.

Ali Çelik'in Şalpazarı ve Giresun'dan derlediği tuzlama ile ilgili bilgiler arasında yeni doğan bebeğin ağzının tuzlu suyla yıkandığı bilgisi de yer almaktadır (Çelik 1999: 301.). Boratav da, yukarıda temas ettiğimiz üzere, halkın tuzlamanın nedenleri arasında çocuğun nefesinin kokmamasını sıraladığını belirtmiştir. Mehmet Eröz de Yörüklerin tuzlamayı çocuğun temiz ve sıkı bir vücuda sahip olması için yaptıklarını belirttikten sonra Türkiye'de yaşayan Kazak Türkleri'nin yeni doğan çocuğun sağlıklı olmasına yönelik tuzlamanın dışında başka işlemlere de baş vurduklarını yazar: *Çocuğa ilk sütü vermeden evvel, ana kavurma yer; bebeğe de (çala pişmiş=az pişmiş) koyun kuyruğunu çocuğa emdirirler. Çocuğun karnında yel olmasına engel olur. Hergün çocuğu yüzükoyun yatırıp el ve ayağından tutup, eti açılın, vücudunda yel olmasın, çabuk yürüsün, güçlü, boylu olsun diye gerdirir, çekiştirirler. Çocuğun başı karpuz gibi olsun diye alından ve çene altından (oramal=ince tülbent) le hafifçe bağlarlar* (Eröz 1991: 58-59.). Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, yeni doğmuş bebeğe az pişmiş koyun kuyruğunun emzirilmesi karnında yel olmasını engellerken, bebeğin yüzü koyun yatırılarak hareket ettirilmesi de yine vücutta yel olmamasını, çabuk yürümesini, güçlü ve boylu olmasını sağlamak amacıyla. Bütün bu uygulamalar da dikkate alındığında, halkın tuzlama işlemini yapma konusunda ileri sürdüğü sebeplerin tuzun büyüklük vasfına nazaran daha gerçekçi ve dikkat çeki-

ci olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, Dobruca Türkleri de yeni doğan çocuğu tuzlu suyun yanı sıra yumurta sarısı ve şeker karışımı suyla da yıkamaktadırlar. Yumurta sarısı kuvvet ve temizlik, şeker ise çocuğun tatlı olması içindir (Önal 1998: 43.). Kıbrıs Türklerinde de tuzlamanın çocuğun kokmaması ve derisinin sertleşmesi için yapıldığı, geleneği sürdürenler tarafından belirtilmiştir (Mear 1992: 32.).

Kazak Türklerinin neden yeni doğan çocuğu tuzlu suyla yıkadıklarını sordüğümüzde ilgili kaynak şahsımız (Murat İbragimov) şu cevabı vermişti: *Bu etin gelişmesine, iyileşmesine yardımcı olur. Tuzlu suyla yıkanan çocuk, büyüdüğünde vücudunda yara çıkarsa çabuk iyileşir. Tuzlu su ile yıkanmayanların vücudunda çıkan yara ise uzun zaman iyileşmez, kalır. Bazıları zor iyileşir. Bazıları, çocuğun, vücudundaki ısıyı tutmak ve korumak amacıyla tuzlu su ile yıkandığını söylemektedirler. Tuzlu su ile yıkaduktan sonra çocuğun derisi buruşur ve buruşukluğu gidermek için de onu yağlarlar, yani, çocuğun vücuduna yağ sürerler.*

Dördüncü gün çocuğu papatya suyu ile yıkarlar. Bu yıkamalar, bir sene devam eder. Çocuğu yıkadıktan sonra mutlaka masaj yaparlar.

Anadolu'da eğer bir çocuk çok terler ve teri, özellikle de ayakları çok kokarsa çocuğun doğduktan sonra tuzlanmamış olduğuna hükmedilmektedir. Gerek Anadolu ve gerekse diğer bölgelerde yaşayan Türkler (Kazak, Kırgız, vs.) arasında tuzlamanın hangi amaçlarla yapıldığına dair soruya hemen hemen aynı cevaplar verilmektedir. Diğer büyüklük

işlemlerde tuzun büyüklük vasfı net bir şekilde ifade edilir ya da ortaya konulurken tuzlama işlemi tuzun büyüklük bir vasfının olup olmadığı konusunda herhangi bir şey söylenmemektedir. Tıpkı, bir hayvan derisi tuzlanır gibi çocuk tuzlanmakta ve bedeninin, terin ve nefesinin kokması engellenmek istenmektedir. Ayrıca, tuzlanan vücudun daha sıkı ve pişmiş olacağına ve tuzlanmış bedende meydana gelebilecek yaraların çok daha kolay kapanabileceğine inanılmaktadır. Yeni doğan çocuğun yıkanacağı suya, tuzun dışında, belli özellikleri olan başka nesnelerin de katıldığını, bazı bitki yapılarının toz haline getirilerek bebeğin bedenine serildiğini ya da sarıldığını da göz önünde tutacak olursak, tuzlamanın büyüklük bir işlemden çok, bebeğin sağlığını korumaya yönelik *sağaltıcı ve koruyucu* bir işlem olduğu hükmüne varmamız çok daha mümkün olacaktır. Acıpayamlı ile Boratav'ın tuzun büyüklük işlemlerde çok yoğun bir şekilde yer almasından ve halkın zamanla tuzlamanın büyüklük vasfını unutmuş olabileceğinden yola çıkarak tuzlamayı *büyüklük (sihrî)* bir işlemmiş gibi düşündükleri bir gerçektir. Fakat, her iki araştırmacı da bu hususta net bir şeyler söylememiş, sadece *büyüklük* bir işlem olabileceği üzerinde durmuştur. Biz, tuzun *büyüklük* yönünü hiç bir zaman bir kenara atmadan, yaptığı geleneksel işlemlerin asıl fonksiyonlarını çoklukla unutan ve bu tür pratiklere daha farklı anlamlar yükleyen halkın tuzlama konusundaki gerekçelerinin dikkate alınması ve konuya bu yönde yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz.

NOTLAR:

* 19-20 Nisan 2001 tarihlerinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından İstanbul'da düzenlenen **Türk Kültüründe Ayrıntılar: Tuz-Uluslararası Sempozyum**'da sunulan bildiri metnidir.

¹ Bildirinin hazırlanması aşamasında, tuzun *kült* olarak kabul edilip edilemeyeceği sorusunu tartıştığımız ve görüşlerimizin netleşmesinde katkıda bulunmuş olan Doç. Dr. Ali Duymaz'a burada bu vesileyle teşekkür etmeyi bir borç biliyoruz.

KAYNAKLAR

- ACIPAYAMLI, (Orhan), 1974, **Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara.
- BAYRI, (Mehmet Halit), 1939, **Halk Âdetleri ve İnanmaları**, İstanbul.
- BORATAV, (Pertev Naili), 1994, **100 Soruda Türk Folkloru**, 3. b. , İstanbul.
- ÇELİK, (Ali), 1999, **Trabzon-Şalpapazı Çepni Kültürü**, Trabzon.
- ÇOBANOĞLU, (Özku), 1999, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara.
- DORSON, (R. M), 1984, **Günümüz Folklor Kuramları** (çev. Nermin Ulutaş), İzmir.
- ELÇİN, (Şükürü), 1988, **Tuz Ekmek Hakkı De-yimi Üzerine**, **Halk Edebiyatı Araştırmaları-II**, Ankara, 373-379.
- ERDEM, (Mustafa), 2000, **Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları**, Ankara.
- ERÖZ, (Mehmet), 1991, **Yörükler**, İstanbul.
- MEAR, (Hüray), 1992, **Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölüm İle İlgili Âdet ve İnanışlar**, [b. yy.].
- [ORKUN] (Hüseyin Namık), 1932, **Türk Dünyası**, İstanbul.
- ÖNAL, (Mehmet Naci), 1998, **Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum Evlenme ve Ölüm Âdetleri**, Ankara.
- YALMAN [YALGIN], (Ali Rıza), 1993, **Cenup-ta Türkmen Oymakları-I**, Ankara.
- YOLOĞLU, (Güllü), 1999, **Türklerin Aile Merasimleri**, Ankara.